

مسئولیت متن و شکل بدوش نویسنده مضمون میباشد، عقیده نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاين نمی باشد

۲۰۲۶/۰۱/۱۸

تحقیق، تتبع و نگارش: برهان الدین «سعیدی»

عقل چیست؟

جهد کن تا پیر عقل و دین شوی - تا چو عقل کل تو باطن بین شوی مولانا «بلخی»

عقل : عقل در اصطلاح ادبیات « خرد ، فهم ، علم ، دانش ، شعور ، قوه تشخیص ، دریافتن ، دانستن و فهمیدن » است؛ مترادف عاقل: « باهوش، باخرد، دانا، ذکی و هوشیار »؛ متضاد عاقل: « جاهل، نادان، بیخرد، بی عقل و... » و جمع آن « عقول » به معنی « خردمندان » میباشد.

عقل : عقل « خرد » مجموع « فعالیت‌های ، اعمال ، قوه تشخیص و ادراک » یک انسان است که به وسیله آن : « معنی » را میتوان درک و تشخیص کرد ؛ از « منطق » میتوان در « تحقیق، بررسی و ارزیابی » استفاده نمود و از « واقعیت یا حقیقت » میتوان در « شناخت و قضاوت » کار گرفت.

- طب مدرن « علوم اعصاب »: عقل را « نیرویی درونی انسان » بخاطر شناخت: « فکر، ادراک، حافظه، قضاوت و تصمیم‌گیری » معرفی کرده و به « مغز » وابسته میداند و همچنان: مغز را « مادی »؛ هوش را « مهارت » و ذهن را تجلی « فکرو احساس » تلقی مینماید و ضمناً تحقیق علمی داکتر راجر « اسپری » برنده جایزه نوبل نشان داد که: عقل و هوشیاری به یک نقطه واحد مغز محدود نیست.

- فلاسفه یونان قدیم : ارسطو « شاگرد افلاطون »: عقل را به یک نیروی اصلی در نفس انسانی و یا « نیرویی دوگانه در انسان » معرفی کرده و آن را به دو بخش: عقل نظری : « برای شناخت حقایق جهان » و عقل عملی: « برای هدایت رفتار اخلاقی » تقسیم کرد و خاطر نشان ساخت که: عقل نظری و عقل عملی باید با هم کار کنند و اخلاق بدون عقل، ناقص است.

- ادیان کهن : دین زرتشت « مزدیسنا » باور دارد که انسان از طریق عقل میتواند حقایق درک کند؛ دین هندو « هندوئیسم » معتقد است که: عقل ابزار برای « درک حقیقت ، تصفیه ذهن و شناسایی توهم » است و دین بودا « بودیسم » عقل را نور حیاتی میداند که از طریق کنترل ذهن و پاکی درونی به دست میاید. و همچنان ادیان ابراهیمی باور دارند که: عقل نیروی درک برای شناخت حقیقت، تمیز حق از باطل و رسیدن به کمال است.

- تصوف به این عقیده است که: عقل به تنهایی برای درک حقایق عمیق هستی و معارف الهی کافی نیست و همچنان عرفان عقل را چراغ تا پیش دروازه میداند و انطرف دروازه ضرورت به ایمان است و از جانب هم باور دارند که: عقل تا جای مفید است که ایمان را ثابت کند و...

- صوفیان تاکید دارند که: عقل در درک حقایق الله سبحانه و تعالی ناتوان است و تنها راه رسیدن به معرفت حقیقی، شهود و اشراق قلبی یعنی « قلب و عشق » است نه استدلال عقلی . چنانچه:

- خواجه عبدالله « انصاری » به این نظر است که: عقل ابزاری محدود است که توانایی درک حقیقت ذات حق را ندارد و تنها تا حد معقولات پیش میرود، اما برای رسیدن به مقام قرب الهی و وصال معشوق، نیازمند « عشق » و « جذبه » میباشد.

- مولانا جلال الدین محمد « بلخی » اعتقاد داشت که: عقل با عشق باعث نور و معرفت الهی میشود و به این اساس عقل را به دو نوع: عقل جزئی « عقل حسی » و عقل کلی « عقل الهی » تقسیم کرد.

عقل : عقل در قرآن کریم بنام: « تعقلون ، یعقلون ، یعقلها ، نعقل ، عقلوه و لب » بصورت فعل آمده و همچنان با « تدبر ، فکر ، فهم ، علم و لب و ایمان و تقوا و نفس و روح و قلب » ارتباط با معنی دارد و از جانب هم رب العالمین برای سعادت و رستگاری انسان به صراحت بیان کرده که: « در آفرینش آسمانها و زمین، آمد و رفت شب و روز، نشانههای برای خردمندان است ».

چنانچه مولانا داکتر سعید افغانی در کتاب «الاشارات والتنبیهآت ابن سینا» بیان کرده که: عقل قوهٔ تشخیص و ادراک لازمه دارد و میتواند خوب و بد را از هم تفکیک کند. و همچنان در «اندرزها» خویش چنین نوشته است که: خداوند تعالی؛ انسان را فاعل مختار و اشرف المخلوقات آفریده و تصرف کائنات را به آن داد، بناً اگر انسان هر قدر از اختیار جائز خود کاربرگیرد و هر قدر در معرفت کائنات افق ذهن خود را وسعت دهد به همان اندازه از منافع زندگی بهره مند میگردد.

الهی!

– نمیدانم که جایگاه اصلی عقل: «قلب» است و یا «مغز»؟ ولی؛ یقین دارم که تو عقل را منحیث «رحمت و نعمت» به آدمی عطا کردی، تا قلب را به آن تجلی دهد و با تفکر سالم به کمال برسد.

آی الله سبحانه و تعالی عزیز!

– آی انکه تو آفریده «عقل» آدمی هستی! با لطف خویش برایم «عقل سلیم» ارزانی کن؛ تا با «خرد، تفکر، تعقل، عشق، جذبه و اشتیاق» فقط تو را پرستش و عبادت کنم.

– آی انکه تو عطا کننده «قلب» آدمی هستی! با محبت خویش نور رحمت را تجلی قلبم بگردان، تا با عشق حقیقی؛ برای سعادت و رستگاری خود و بشریت، جد و جهد نمایم.

امین یا رب العالمین

منابع و مأخذ: – سوره ۱۲: یوسف، ایه مبارکه «۲»: در مورد قرآن به زبان عربی که در آن تفکر شود. – سوره ۲: البقرة و ایه مبارکه «۲۴۲»: در مورد فکر و اندیشه در مورد آیات قرآن. – سوره ۲: البقرة و ایه مبارکه «۱۶۴»: فکر و اندیشه در مورد آفرینش آسمانها و زمین و... – تفسیر احمد: مؤلف امین الدین «سعیدی»، جزا ۱-۲-۳، صفحه «۲۸۳» تفسیر ایه ۱۶۴ سوره البقره. – سوره ۸: الأنفال، ایه مبارکه «۲۲»: در مورد کسی که نمی اندیشد، بدترین هستند. – سوره ۳: آل عمران، ایه مبارکه «۱۹۰»: در آفرینش آسمانها و زمین و آمدن شب و روز... – سوره ۲: البقرة، ایه مبارکه «۲۶۹»: الله تعالی به هر کس که بخواهد حکمت می بخشد، و... – مثنوی معنوی، دفتر چهارم. بخش ۸۱: مولانا بلخی: «جهد کن تا پیر عقل و دین شوی و...». – کتاب «اخلاق نیکوماخوسی»: نوشته ارسطو فیلسوف یونان. – اندرزها و نصایح: نوشته مولانا داکتر محمد سعید افغانی. «بخش دری». – الاشارات والتنبیهآت ابن سینا: تحقیق پژوهش و ترجمه از: مولانا سعید افغانی، صفحه «۱۳۸». – تحقیقات علمی داکتران مغز و عصب: مادی گرا، دوگانه انگار، وایلر پنتت، راجراسپری و مایکل گازانیگا. – بحث عقل، فلسفه و تصوف از دیدگاه: خیام، مولانا بلخی، امام محمدغزالی، ابن عربی، سهروردی، ابن سینا، خواجه عبدالله انصاری. «یوتیوب – هوش مصنوعی» و معلومات عزیزانم: کرنزی صاحب و نوس صاحب. – فرهنگ زبان فارسی: دکتر مهشید «مشیری» و فرهنگ فارسی عمید: حسن «عمید».